

УДК 343.132.137

Паславський С. І., здобувач кафедри кримінального процесу та криміналістики факультету з підготовки фахівців для підрозділів слідства ЛьвівДУВС

Статус захисника в кримінальному провадженні на підставі угоди про визнання винуватості: проблема правового регулювання

У статті досліджено практичні проблеми правового регулювання процесуального статусу захисника під час ведення переговорів, укладення та затвердження в суді угоди про визнання винуватості, окреслено існування дисбалансу прав та гарантій сторін даної угоди та запропоновано шляхи для їх вирішення.

Ключові слова: кримінальне провадження, угода про визнання винуватості, право на захист, сторони, захисник.

В статье исследованы практические проблемы правового регулирования процессуального статуса защитника во время ведения переговоров, заключения и утверждения в суде сделки о признании виновности, очерчено существование дисбаланса прав и гарантий сторон данной сделки и предложены пути для их решения.

Ключевые слова: уголовное производство, сделка о признании виновности, право на защиту, стороны, защитник.

Practical problems of legal regulation of the procedural status of a defence attorney while conducting negotiations, conclusion and court approval of plea bargain are analyzed in the article, the existing imbalance of rights and guarantees of parties of plea bargain is outlined and the ways of resolving the mentioned problems are suggested.

Key words: criminal proceeding, plea bargain, right of defence, parties, defence attorney.

Актуальність. Реформування кримінальної юстиції в Україні наближає нас до європейської спільноти. Відображення в Кримінальному процесуальному кодексі України (далі КПК) світових ідей спрощення кримінально-процесуальної форми — важливий етап на шляху забезпечення прав людини. Даний документ досить повно узгоджується з теорією і традиціями українського кримінального процесу. Разом з тим, щоб система правосуддя в Україні працювала належним чином, КПК потребує певних змін та доповнень. Проблема полягає в тому, що в законі не передбачено обов'язкової участі захисника як під час укладення угоди про визнання винуватості, так і на стадії затвердження її в суді. Дана прогалина, на нашу думку, відверто порушує принцип змагальності сторін кримінального провадження.

Аналіз останніх досліджень. Процесуальний статус захисника під час укладення угоди про визнання винуватості не був предметом цілісного дослідження серед вітчизняних науковців. Такий стан речей, скоріш за все, пов'язаний з недавнім введенням даного інституту в правову систему України. Про існування даної проблеми вказують М.Й. Вільгушинський [1], М.В. Лотоцький [2], А.П. Макаров [3], Є.В. Повзик [4], В.І. Теремецький [5], М.І. Хавронюк [6] та інші. На необхідність законодавчої регламентації обов'язкової участі захисника під час укладення угоди про визнання вини, ще задовго до прийняття КПК, звертали увагу В.М. Верещак [7] та Д.В. Філін [8]. Разом з тим, недослідженою залишається проблема обов'язкової участі захисника на стадії затвердження угоди про визнання винуватості в суді.

Мета і завдання дослідження. Метою даної роботи є обґрунтування наявності проблеми, котра полягає у відсутності чіткої регламентації процесуального статусу захисника як під час укладення угоди про визнання винуватості, так і під час затверд-

ження вказаної угоди в суді. Для досягнення поставленої мети необхідно проаналізувати процесуальні права сторін угоди про визнання винуватості; довести існування дисбалансу їхніх прав та гарантій; аргументувати необхідність доповнення чинного КПК нормою, котра б передбачала обов'язкову участь захисника на будь-якій стадії кримінального провадження на підставі угоди про визнання винуватості.

Виклад основного матеріалу. Хоча КПК України станом на сьогоднішній день вже не можна назвати новим, він все ж залишається об'єктом конструктивної критики збоку науковців та практиків. Цей документ увібрив у себе весь позитивний досвід здійснення кримінального судочинства, який тривалий час набувався іншими державами. Проте, регламентуючи в законі особливі порядки кримінального провадження, серед яких угода про визнання винуватості між прокурором та підозрюваним (обвинуваченим), законодавець чітко не вирішив питання щодо ролі, значення та повноважень захисника при її укладенні [1, 107]. І хоча в ч. 1 ст. 22 КПК передбачено, що кримінальне провадження здійснюється на основі змагальності, що передбачає самостійне обстоювання стороною обвинувачення і стороною захисту їхніх правових позицій, прав, свобод і законних інтересів засобами, передбаченими процесуальним законом [9], сумнівним видається дотримання такої змагальності в умовах невизначеності статусу захисника під час укладення вищевказаної угоди та затвердження її в суді.

На необхідність створення надійних умов для сторони захисту під час укладення угоди про визнання вини звертала увагу В.М. Верещак, яка вказувала, що забезпечення обвинуваченому права на одержання кваліфікованої юридичної допомоги, в тому числі й безкоштовної, і обов'язкове роз'яснення йому суті угоди та її наслідків до початку узгоджувальної процедури будуть достатньою гарантією захисту (убезпечення) особи від можливості недобросовісного схиляння її до необґрунтованого зізнання [7, 43]. Її думку в подальшому розвинув Д.В. Філін, який зазначав, що обвинувачуваний і його захисник повинні мати можливість ознайомитися з усіма матеріалами кримінальної справи. І тільки коли зазначені вимоги закону будуть виконані, обвинувачуваний і його захисник можуть почати переговори зі стороною обвинувачення – прокурором. Представляється також, що переговори про визнання вини можуть вестися тільки в присутності захисника. Якщо обвинувачений відмовиться від захисника, що приймає участь у переговорах, то переговори не можуть вестися далі, поки не буде допущений до участі у справі інший захисник, обраний обвинуваченим, або призначений йому з його згоди [8, 1056].

Позиції вищевказаних вчених заслуговують на увагу, разом з тим, на нашу думку, обов'язкова присутність захисника необхідна не тільки під час ведення переговорів, чи укладення угоди зі стороною обвинувачення, а також – на стадії затвердження її судом, оскільки, як справедливо зазначає Т.В. Гошовська, у сучасних умовах розвитку вітчизняного правосуддя розбудова кримінального процесу на засадах змагальності сторін не може бути вирішена виключно за рахунок розширення прав захисника при проведенні досудового розслідування [10, 34].

Для того щоб краще зрозуміти роль та завдання адвоката як учасника компромісних процедур, варто проаналізувати досвід іноземних держав, в яких досліджуваний інститут угод про визнання вини застосовується вже тривалий час.

Так, у відповідності до змісту правила 11с Федеральних правил кримінального судочинства у США угоди з правосуддям укладаються шляхом конфіденційних переговорів між державним обвинувачем та обвинуваченим. В цих переговорах приймає участь також захисник [11, 285]. Оцінюючи прийнятність угоди, захисник аналізує як

саме обвинувачення, так і кримінальне минуле свого клієнта. Формально адвокат не приймає або відхиляє угоду про визнання вини. Однак, на практиці обвинувачені небезпідставно покладаються на поради захисників [12, 177-178]. Захисник може також зустрітися з прокурором неофіційно, щоб отримати більш повну картину доказів про свого клієнта. В багатьох штатах практикується так звана «політика відкритих папок» відносно переслідування по кримінальних справах. Згідно «політики відкритих папок» захисник може в присутності прокурора ознайомитися з повним обсягом наявних у прокуратури матеріалів по справі. Така політика не тільки виховує довіру між обвинуваченням та захистом, але може також сприяти угоді про визнання вини, якщо докази проти обвинуваченого вагомі. Після цього адвокат може запропонувати свою розумну оцінку того, наскільки сильна версія обвинувачення [12, 180].

Питання процесуального статусу захисника однозначно вирішено і в ч. 1 ст. 317.1 КПК Російської Федерації. Так, при укладенні досудової угоди про співробітництво, яка за своєю правовою природою дещо схожа з угодою про визнання винуватості, присутність захисника є обов'язковою. Закон зазначає, що клопотання про укладення досудової угоди про співробітництво подається підозрюваним або обвинуваченим в письмовій формі на ім'я прокурора. Дане клопотання підписується також захисником. Якщо захисник не запрошений самим підозрюваним або обвинуваченим, його законним представником або за дорученням підозрюваного чи обвинуваченого іншими особами, то участь захисника забезпечується слідчим [13].

Широкий обсяг сумнівних дискреційних повноважень, якими наділений прокурор чинним КПК, порушує принцип рівності сторін кримінального провадження. Серед інших, мова йде про право прокурора на власний розсуд визначати, в якому обсязі слід надати стороні захисту матеріали досудового розслідування до його завершення для ознайомлення. Можна собі тільки уявити ситуацію, коли доказів на підтвердження винуватості особи в прокурора практично немає, окрім заяви про вчинене кримінальне правопорушення, повідомлення про підозру та окремих протоколів слідчих дій, які жодним чином не підтверджують вини, а мало того — спростовують усяку підозру. Однак, такі матеріали для ознайомлення стороні захисту (в даному випадку мова йде виключно про підозрюваного) прокурором не пред'являються, а, натомість, останній пропонує швидко укласти угоду про визнання винуватості. Дійсно, така невизначеність (прогалина) дає прокурору підґрунтя для зловживання. Та й про яке встановлення істини у справі в даному випадку може іти мова, радше, мова йде про швидке задоволення інтересів сторін.

Тому, на нашу думку, визнання підозрюваним чи обвинуваченим своєї вини перед прокурором повинно відбуватись лише в присутності захисника, який може на місці вивчати справу і вести повністю конфіденційні переговори зі своїм підзахисним. Справедливо зазначає М.В. Лотоцький, що при укладенні угоди та її затвердженні не забезпечується рівності сторін у кримінальному провадженні. Зі сторони обвинувачення угоду укладає професійний юрист — прокурор. Тому слід доповнити ч. 2 ст. 52 КПК підпунктом 7: «щодо осіб кримінальне провадження відносно яких здійснюється на підставі угод — з моменту ініціювання такої угоди». Таким чином, при укладенні угоди про визнання винуватості участь адвоката буде обов'язковою [2]. Варто також прислухатися до думки Д.В. Філіна, який зауважує, що обвинувачений повинен мати можливість доручити проведення переговорів від свого імені захисникові. Таке доручення доцільно оформляти письмово [8, 1057].

В будь-якому випадку, присутність адвоката являється обов'язковою. З одного боку,

застосування такої швидкої процедури залишає підозрюваному чи обвинуваченому мало часу для роздумів; тому необхідно його належним чином захистити і довести до його відома всі наслідки укладення угоди про визнання винуватості. З другого боку, застосування даної процедури особливо націлено на осіб, які вчинили злочин вперше, котрі дійсно потребують поради адвоката. Загальновідомим серед юристів-практиків є і той факт, що у більшості випадків, юридичне значення підписаної угоди про визнання винуватості є незрозумілим для підозрюваного чи обвинуваченого. Що з того, коли сторона обвинувачення – прокурор, навіть свою лояльність особі, котра перебуває в емоційно піднесеному стані. Однак про весь негатив прокурорської лояльності особа дізнається згодом, після затвердження угоди судом, коли починає відчувати на собі дію загально-правових наслідків судимості. Абсолютна або часткова заборона обіймати посади в органах державної влади, відчуття негативного ставлення до себе з боку начальства, обмеження у зайнятті підприємницькою діяльністю – це та ціна, яку винний платить за незнання закону.

Тому, на нашу думку, КПК слід доповнити нормою, яка б передбачала обов'язкову присутність захисника і на стадії затвердження угоди про визнання винуватості в суді. Дана необхідність викликана тим, що згідно п. 3 ч. 4 ст. 474 КПК перед ухваленням рішення про затвердження угоди про визнання винуватості суд під час судового засідання повинен з'ясувати в обвинуваченого, чи цілком він розуміє характер кожного обвинувачення, щодо якого він визнає себе винуватим [9]. Однак підозрюваний чи обвинувачений не завжди розуміє фактичне, а особливо – юридичне, значення визнання; навіть якщо він здатен оцінити фактичний бік справи, то для оцінки її юридичної кваліфікації він буває недостатньо освіченим [14, 40]. Справді, тонкощі кримінально-правової кваліфікації діяння вимагають спеціальних знань матеріального закону, яких у більшості випадків немає в обвинуваченого [1, 107]. Більше того, у результаті затвердження даної угоди обвинувачений обмежує своє право на оскарження вироку та позбавляє себе таких прав: права на судовий розгляд, під час якого прокурор зобов'язаний довести кожную обставину щодо кримінального правопорушення, у вчиненні якого його обвинувачують; права на допит під час судового розгляду свідків обвинувачення; права подати клопотання про виклик свідків і подати докази, що свідчать на його користь. Тому передбачене п. 1 ч. 4 ст. 474 КПК право обвинуваченого мати захисника або захищатися самостійно [9], не в повній мірі гарантує право сторони кримінального провадження на захист. За таких обставин, більш правильною, та, виправданою з позиції сторони захисту, була б обов'язковою умова участі захисника під час затвердження судом угоди про визнання винуватості. Відтак, обов'язок забезпечити присутність захисника, зважаючи на особливість даного провадження, повинен лягти саме на суд.

Висновки. Підводячи підсумок в контексті викладеного, можна ствердно заявити про відсутність законодавчої регламентації обов'язкової участі захисника під час укладення угоди про визнання винуватості та затвердження її в суді. Існування дисбалансу прав та гарантій сторін даної угоди сприяє зниженню рівня довіри населення до органів державної влади. Доцільним видається доповнити чинний КПК нормою, котра б передбачала обов'язкову участь захисника в ході кримінального провадження на підставі угоди про визнання винуватості (з моменту повідомлення особі про підозру і до виходу суду в нарадчу кімнату). Власне кажучи, чітка регламентація статусу захисника під час проходження даної процедури, вдосконалив гарантії захисту правового становища осіб, котрі виявили бажання визнати свою провину та відродити баланс процесуальних прав сторін кримінального провадження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вільгушинський М.Й. Погоджувальне правосуддя у кримінальній юстиції України: актуальні проблеми впровадження та застосування / М.Й. Вільгушинський, М.В. Сіроткіна // Часопис цивільного і кримінального судочинства. — 2012. — № 6. — С. 97 — 112.
2. Лотоцький М.В. Угода про визнання винуватості: процесуальний порядок укладення. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://library.by/portalus/modules/internationallaw/readme.php?subaction=showfull&id=1364933435&archive=&start_from=&ucat=12&.
3. Макаров А.П. Сделка о признании вины: новация УПК Украины / А.П. Макаров // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия: Юридические науки. — 2013. — Т. 26 (65) № 1. — С. 414 — 418.
4. Повзик Є.В. Загальні положення застосування угоди про визнання винуватості за проектом Кримінально-процесуального кодексу України / Є.В. Повзик // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. — 2012. — № 11. — С. 346 — 350.
5. Теремецький В.І., Соловей Г.В. Угода про визнання вини у новому Кримінальному процесуальному кодексі України / В.І. Теремецький, Г.В. Соловей // Юридична наука. — 2012. — № 7. — С. 111 — 115.
6. Хавронюк М.І. «ПРАВО ПРОКУРОРРЯ», або деякі проблеми угоди про визнання винуватості / 19 липня 2012 року. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://cprr.org.ua/index.php/2011-07-05-15-26-55/2011-07-22-11-18-16/637>.
7. Верещак В.М. Судовий компроміс у кримінальному судочинстві / В.М. Верещак // Вісник Верховного Суду України. — 2000. — № 1. — С. 41 — 44.
8. Філін Д.В. «Угода про визнання вини» та можливості її застосування у кримінальному судочинстві України / Д. В. Філін // Форум права. — 2011. — № 1. — С. 1052 — 1058 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-1/11fdvksu.pdf>.
9. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
10. Гошовська Т.В., Дроздович Н.Л. Роль адвокатури при здійсненні захисту у кримінальній справі: позитивний прояв судово-правового реформування / Т.В. Гошовська, Н.Л. Дроздович // Вісник Верховного суду України. — 2013. — № 9. — С. 28 — 34.
11. Иванов А.А. Правовое регулирование института сделок о признании вины в США / А.А. Иванов // Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. — 2012. — № 2 (1). — С. 282 — 286.
12. Махов В.Н., Пешков М.А. Уголовный процесс США (досудебные стадии). Учебное пособие. — М.: ЗАО «Бизнес-школа «Интел-Синтез», 1998. — 208 с.
13. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации от 18.12.2001 N 174-ФЗ / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_154031/.
14. Шмаленя С. Негативне в скороченні судового слідства / С. Шмаленя // Вісник Прокуратури. — 2003. — № 6. — С. 39 — 42.